
**Explaining the Opportunities and Bottlenecks for the
Development of Sustainable Security in Border Areas (Case Study
of Bushehr Province)**

Majid Dehghanian¹
Bahador Zareie²
Mohammad Javad Najafi³

ABSTRACT

The issue of maintaining and expanding security in border areas, especially in countries that have long common borders with their neighbors, has always been the concern and sensitivity of those in the charge. Therefore, developmental differences between geographical locations are not the interest of human and damage the environment for development will create many problems for the future. Consequently, this study was conducted to investigate the opportunities and obstacles facing sustainable security in Bushehr province. In this research, the researcher has collected the required data in the form of libraries and documents. Based on the research findings, it is clear that in Bushehr province, opportunities for sustainable security development are favorable geographical location, favorable hydrocarbon resources, marine resources, the ability to produce new energy and also the province's bottlenecks in the field of sustainable security, military centers, economic resources, unemployment, Smuggling and problems of water resources can be mentioned. Improper use of resources has also led to environmental damage and deprivation of residents of services commensurate with the potential of the region.

Keywords: Rapid reaction force, combined warfare, strategy, penetration.

-
1. Corresponding Author: MA in Political Geography, Tehran University, Tehran, Iran
Majid.dehghanyn@ut.ac.ir
 2. Assistant professor, Department of Geography, Tehran University, Tehran, Iran
B.zarei@ut.ac.ir
 3. PH.D in the Islamic History, University Instructor and Researcher, Tehran, Iran
Mohammadgavad71@gmail.com

تبیین فرصت‌ها و تنگناهای توسعه امنیت پایدار در نواحی مرزی (مطالعه موردی استان بوشهر)

^۱ مجید دهقانیان

^۲ بهادر زارعی

^۳ محمدجواد نجفی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۳۱

چکیده

مسئله حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی به ویژه در کشورهایی که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود هستند همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان امور بوده است. انسان ذاتاً میل به بقا و نیز میل به بهزیستی دارد که وی را به سمت توسعه پایدار رهنمون می‌سازد؛ بنابراین، تفاوت‌های توسعه‌ای بین مکان‌های جغرافیایی مورد پسند بشر نبوده و آسیب به محیط زیست برای توسعه، مشکلات عدیده‌ای را برای آیندگان به وجود خواهد آورد. این پژوهش، با هدف بررسی فرصت‌ها و تنگناهای پیش روی امنیت پایدار استان بوشهر انجام شده است و محقق داده‌های مورد نیاز خود را به شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی گردآوری نموده است. با عنایت به یافته‌های پژوهش مشخص می‌شود که در استان بوشهر فرصت‌های توسعه امنیت پایدار عبارتند از موقعیت جغرافیایی مطلوب، منابع هیدروکربوری مطلوب، منابع دریایی و توانایی تولید انرژی‌های نو. تنگناهای استان در حوزه امنیت پایدار نیز عبارتند از: تمرکز مراکز نظامی، تمرکز منابع اقتصادی، بیکاری، قاچاق و مشکلات منابع آبی. همچنین استفاده نادرست از منابع منجر به آسیب محیط زیست و محرومیت ساکنان از خدمات متناسب با پتانسیل‌های منطقه شده است.

کلیدواژه‌ها: امنیت پایدار، استان بوشهر، نواحی مرزی.

۱. نویسنده مسئول: کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران Majid.dehghanyn@ut.ac.ir

۲. استادیار، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران B.zarei@ut.ac.ir

۳. دانشجوی دکتری تاریخ اسلام، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Mohammadgavad71@gmail.com

مقدمه

امنیت پایدار از جمله مفاهیم کلیدی در حوزه حکومتمداری و سیاست‌ورزی است که به علت اهمیت، حساسیت و تعریفی که از آن می‌شود، همواره محل تأمل و بررسی است. امنیت پایدار محصول کنش جمعی و مشترک ملی کشورها و دولت‌هاست، از این رو، حوزه سخت‌افزاری یا نرم‌افزاری را با تمام زیرشاخه‌های آن پوشش می‌دهد. پایداری امنیت در جامعه به نظر بسیاری از کارشناسان مهم‌تر از ایجاد آن است. امنیت بهترین نعمت برای بشریت و امنیت پایدار از ضروری‌ترین نیازهای جوامع بشری است. امروزه نظام‌های سیاسی مختلف هزینه‌های شایان توجهی را در بودجه‌های ملی برای تأمین امنیت پیش‌بینی می‌نمایند و تحقق برنامه‌های توسعه ملی کشورها در گرو وجود و استقرار امنیت پایدار است. انسان دارای خصیصه‌هایی است که موجودات دیگر فاقد آن‌ها هستند. انسان ذاتاً و فطرتاً میل به بقا دارد؛ در این مورد هیچ تفاوتی بین انسان چند هزار سال پیش و انسان کنونی وجود ندارد. یکی از وجوه آدمی خردورزی است؛ انسان اندیشید و دانست که شناخت و بهبود اوضاع زمین به بقای آن کمک شایانی می‌کند؛ بنابراین، توسعه را مدنظر قرار داد؛ توسعه‌ای که متضمن بقای وی می‌شود. این توسعه را می‌توان افزایش تولید، ایجاد اشتغال، دسترسی به تسهیلات زیربنایی و خدمات، کاهش فقر و بیکاری، کاهش تبعیض و نابرابری، خلق ثروت و در کل افزایش سطح آسایش انسان‌ها دانست. از طرف دیگر انسان در مسیر استفاده افراطی از منابع گرفتار آمد و در نتیجه آسیب‌های فراوانی را به محل زندگی و سلامت خود وارد آورد. بدین ترتیب بقای آدمی به خطر افتاد.

استان بوشهر که یکی از استان‌های جنوبی ایران است با جمعیت یک میلیون و ۱۷۹ هزار و ۲۸۰ نفر و با وسعتی حدود ۲۷۶۵۳ کیلومتر مربع هفدهمین استان بزرگ کشور می‌باشد. استان بوشهر دارای ۱۰ شهرستان است که ۸ شهرستان آن ساحلی هستند. همچنین از ۳۷ شهر استان بوشهر، ۱۴ شهر آن ساحلی هستند. طول ساحل استان به ۹۰۰ کیلومتر می‌رسد و به شدت می‌تواند در جذب توریست‌های داخلی و خارجی به شرط تقویت زیرساخت‌ها مؤثر واقع شود. استان‌های ساحلی از جذابیت بالایی در طول تاریخ برخوردار بوده‌اند به گونه‌ای که دوسوم جمعیت جهان در محدوده ۶۰ کیلومتری دریاها ساکن شده‌اند و بیش از ۸۰ درصد از شهرهای بزرگ جهان که شهرهای اقتصادی و ثروتمند نیز هستند، در مناطق ساحلی واقع شده‌اند. دسترسی به دریا در استفاده از انرژی پاک دریایی و گسترش حمل و نقل و ترانسپورت از اهمیت زیادی برخوردار است. همچنین این مزیت می‌تواند در تولید اشتغال دریایی مانند صید ماهی مفید واقع شود. در همین رابطه پرسشی که مطرح شده از این قرار است؛ چه فرصت‌ها و چه تنگنایی برای توسعه امنیت پایدار استان بوشهر وجود دارند؟

پرسش فوق، مسئله اصلی این پژوهش می‌باشد. بدیهی است که بین ظرفیت‌های یک منطقه با توسعه آن رابطه مستقیم وجود دارد. بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و منابع منطقه که همانا نقاط قوت آن هستند و استفاده حداکثری از فرصت‌ها منجر به کاهش و بی‌اثر شدن محدودیت‌ها و چالش‌ها شده، زمینه توسعه را به وجود می‌آورد. در این راستا، طی این پژوهش محقق تلاش کرده است تا در مرحله نخست به شناسایی و تبیین تنگناهای موجود در مسیر بهره‌مندی بوشهر از امنیت پایدار با توجه به سرمایه‌های مادی و معنوی خود و تحلیل آن‌ها با استفاده از الگوی «خود همبستگی مکانی موران» پردازد. در مرحله بعد، پیشنهادهای مناسب و مؤثری برای رفع موانع ارائه کند.

پیشینه نظری پژوهش

تاکنون پژوهشی با عنوان بررسی ابعاد توسعه امنیت پایدار استان بوشهر انجام نشده است، اما برخی از پژوهش‌ها از منظر توسعه منطقه‌ای، اکوتوریسم و اقتصادی و محیطی به استان پرداخته‌اند. آنچه می‌توان در مورد جملگی این پژوهش‌ها بیان کرد پتانسیل سنجی آن‌ها در مورد استان بوشهر است که به روش‌های پژوهشی گوناگون تبیین شده است. در جدول زیر تعدادی از پژوهش‌های انجام شده در مورد سنجش توسعه استان بوشهر آمده است.

ردیف	عنوان	نام نویسنده و نشریه	سال انتشار و شماره نشریه	چکیده
۱	بررسی توسعه پایدار از دیدگاه اقتصادی و محیطی با تمرکز بر جایگاه مسکن (نمونه موردی: مسکن بافت قدیم شهر بوشهر)	مهران علی الحسینی، سیدباقر حسینی و فاطمه نسبی؛ اقتصاد و توسعه منطقه‌ای (دانش و توسعه)	۱۳۹۰؛ ش ۱	در مقاله موردنظر بافت قدیم بوشهر - یکی از بافت‌های غنی قدیمی ایران - از جنبه‌های پایداری اقتصادی و محیطی بررسی شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد مسکن بومی از جمله نمونه موردی، دارای جنبه‌های مهمی از توسعه پایدار است.
۲	ارزیابی توسعه پایدار شهر بوشهر از منظر عوامل اجتماعی - اقتصادی با استفاده از شاخص EF	محمدحسین سرایی؛ فصلنامه علوم اجتماعی	۱۳۸۹؛ ش ۵۰	این پژوهش ابعاد اجتماعی - اقتصادی و جمعیتی توسعه پایدار شهری - که چالش‌برانگیزترین بُعد در این راستا است - را با استفاده از شاخص جای پای بوم‌شناختی مدنظر قرار داده است.
۳	تحلیل تطبیقی شاخص‌های توسعه پایدار نواحی شهر بوشهر	محمود قدیری و سوگل ممسنی؛ فصلنامه علمی -	۱۳۹۵؛ ش ۵۴	نگارندگان با اذعان به اینکه شناختی در مورد وضعیت بخش‌های مختلف شهر بوشهر از نظر شاخص‌های توسعه پایدار

ردیف	عنوان	نام نویسنده و نشریه	سال انتشار و شماره نشریه	چکیده
		پژوهشی فضای جغرافیایی		در دست نیست. وضعیت نواحی مختلف شهر بوشهر را از نظر سطح پایداری توسعه در ابعاد مختلف (اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و نهادی کالبدی) بررسی می‌کنند.
۴	مقاله توسعه پایدار گردشگری شهری با مدل SWOT (مطالعه موردی: شهر بوشهر)	علی اصغر عبداللهی، طاهره مومنی آزاد و سمیرا شهدادپور؛ کنگره بین‌المللی جغرافیا و توسعه پایدار	۱۳۹۴	هدف این مقاله شناخت عوامل و زمینه‌های قدرت، ضعف، فرصت و تهدید موثر بر گردشگری شهر بوشهر می‌باشد. بر اساس نتایج این مطالعه مهم‌ترین فرصت و تهدید پیشروی صنعت گردشگری در شهر بوشهر به ترتیب افزایش توجه دولت به برنامه‌ریزی و تشویق سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی و عدم تخصیص بودجه کافی به بخش گردشگری منطقه از سوی دولت و مهم‌ترین نقاط قوت و ضعف صنعت گردشگری در شهر بوشهر به ترتیب مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری جهت استفاده از منابع طبیعی و انسانی و عدم وجود برنامه‌ریزی مدون دولت در راستای هدایت سرمایه‌گذاری است.

مبانی نظری

امنیت: واژه امنیت به عنوان مفهوم عام تمام شئونات و ابعاد زندگی انسان را در بر می‌گیرد و با بقای نفس و صیانت از حیات و موجودیت انسان پیوند می‌خورد. وجود اختلافات بین رهیافت‌های مختلف علوم سیاسی، جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل بر برداشت‌ها و تعاریف مختلف و بعضاً متفاوت این رهیافت‌ها از مفاهیمی چون امنیت تاثیر گذار است. امنیت در لغت فارسی به معنی ایمن شدن، در امان بودن، بی‌خوفی، بی‌بیمی، ایمنی و جای امن آمده است (دهخدا، ۱۳۷۳، ۳۳۷۷). تعاریف لغوی امنیت عبارتند از، حفاظت در مقابل خطر (امنیت عینی)، احساس ایمنی (امنیت ذهنی)، و رهایی از تردید (اعتماد به دریافت‌های شخصی) (بوزان، ۱۳۹۱: ۱۳۳). بوزان ابعاد امنیت را در پنج بعد نظامی،

اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، فردی و زیست محیطی گسترش می‌دهد. مطالعات سنتی رئالیست‌ها امنیت را در نبود "تهدیدات نظامی" تعریف می‌کنند، لیبرال‌ها امنیت را در وجود "صلح" جستجو می‌نمایند. در حالی که مکتب کپنهاگ را می‌توان واکنشی نسبت به دیدگاه رئالیست‌ها و لیبرالیست‌ها نسبت به مفهوم امنیت دانست. در واقع چارچوب تنگ و محدود دامنه امنیت در دیدگاه آنان در مکتب کپنهاگ اصلاح شده است (پیشین، ۱۳۴). بنابر تعریف والتر لیپمن، امنیت در معنی عام کلمه همیشه همراه با قدرت نظامی خواهد بود؛ چراکه بود و نبود امنیت وابسته به توانایی کشور در دفع حمله نظامی است.

مرز: از جمله مفاهیمی است که در عرصه‌های گوناگون سیاسی، اقتصادی، تجاری، فرهنگی و جغرافیایی کاربردهای متفاوتی پیدا می‌کند. مرز به دو مفهوم عینی مانند مرزهای رسمی کشورها، و یا ذهنی به کار می‌رود؛ مانند مرزهای عقیدتی. همچنین می‌تواند باز، بسته یا ضعیف و یا قوی باشد (عزتی: ۱۳۶۸).

مرز با واژه‌ها و مفاهیم زیادی شناخته شده است. مفهوم اصلی مرز در مقابل واژه Border به معنی مرز سیاسی و رسمی است. واژه Boundary معنی حدود و محدوده را می‌رساند. واژه Frontier به معنای جبهه و مرز مقابله و مواجهه نشانگر شرایط ستیز و جنگ در مرزهای کشورها است (porker: 2001).

در گذشته و تا چند دهه پیش و حدوداً تا پایان دوران جنگ سرد، مرز؛ نشانگر اقتدار ملی، محدوده اعمال حاکمیت و حفظ امنیت ملی از تجاوزات خارجی بود. افزون بر این، چون مرز به عنوان خطی است که سرزمین کشور را محدود می‌کند و آن را از خارج جدا می‌سازد؛ مناطق داخلی، مرکزی می‌شود و مناطق خارجی پیرامونی به حساب می‌آید. در فرایند انزوا و به حاشیه کشیده شدن مناطق پیرامونی، مناطق مرزی خصوصیات مناطق پیرامونی را پیدا می‌کند؛ بنابراین، در شرایطی که مناطق مرزی دور از مرکز یک کشور باشد، مناطق پیرامونی به حساب می‌آید. پس، مناطق مرزی محل تلاقی دو پدیده نامنی و توسعه‌نیافتگی در مناطق پیرامونی است. (عندلیب و مطوف: ۱۳۸۸)

امنیت پایدار: این واژه از جمله مفاهیم کلیدی در حوزه حکومنداری و سیاست‌ورزی است که به علت اهمیت، حساسیت و تعریفی که از آن می‌شود، همواره محل تأمل و بررسی است. امنیت پایدار محصول کنش جمعی و مشترک ملی کشورها و دولت‌هاست، از این رو، حوزه سخت‌افزاری یا نرم‌افزاری را با تمام زیرشاخه‌های آن پوشش می‌دهد. پایداری امنیت در جامعه به نظر بسیاری از کارشناسان مهم‌تر از ایجاد آن است. ممکن است در جامعه‌ای امنیت به لحاظ انتظامی و پلیسی وجود داشته باشد، ولی مردم به عنوان رکن اصلی جامعه احساس پایداری نکنند. در چشم‌اندازی کلان

می‌توان رابطه موجود بین توسعه و امنیت را به انواع نظام‌های سیاسی در گذشته و امروز تعریف و شناسایی کرد که در ادامه بیان می‌شود:

۱. **امنیت برای امنیت و فقدان برنامه توسعه:** این برنامه در نظام‌های تمامیت‌خواه یا توتالیتر بین توسعه و امنیت وجود دارد؛ در این نظام‌ها اساساً مسئله امنیت آنقدر مهم و کلیدی می‌شود که همه اهداف مرسوم حکومت‌ها از جمله توسعه تحت آثار مسئله امنیت قرار می‌گیرد. در این رژیم‌ها امنیت همواره امنیت حکام و منافع پیرامونی آنها تعریف می‌شود. از این رو، تجربه و تاریخ سیاسی نشان داده است در این رژیم‌ها امنیت فراگیر و پایدار نیست و به علت تک بعدی بودن، ضد خود را که همان ناامنی است، درون خود پرورش می‌دهد.

۲. **توسعه برای امنیت:** برخی رژیم‌ها به توسعه باور دارند و اهمیت آن را درک می‌کنند، ولی جایگاه آن را در سیاست‌گذاری کلان کشور به درستی تشخیص نمی‌دهند. در نظام‌های اقتدارگرا که در این دسته جای می‌گیرند توسعه نه تنها هدفی کلیدی و بنیادی بلکه وسیله‌ای برای برقراری امنیت و استمرار حاکمیت رژیم سیاسی تلقی می‌شود. از این رو، در این نظام‌ها بدان علت که در مهندسی نظام سیاسی اهم و مهم جابه‌جا می‌شوند، نه توسعه به شکل مطلوب تحقق می‌یابد نه امنیت به شک لازم برقرار می‌شود. تئوری هنجاری به این نوع نظام که به نظام‌های رسانه‌ای توسعه‌ای اطلاق می‌شود، بیان می‌دارد که به بهانه رفع فقر و شکاف طبقاتی و از بین بردن ریشه بی‌سوادی نظام‌های توسعه‌ای فقط به رسانه‌ها دستور دهند که اخبار رسانه‌ها را در جهت مثبت و توسعه‌ای گزارش کنند و به هیچ عنوان وارد حوزه نقد نشوند.

۳. **امنیت برای توسعه:** این رابطه که می‌توان از آن به عنوان رابطه معقول امنیت و توسعه نام برد مختص نظام‌های توسعه‌گرا و پیشرفت‌خواه است. در این نظام‌ها امنیت در خدمت و زیرساخت توسعه تعریف می‌شود. همچنین امنیت برخلاف دو دسته نظام‌های مورد اشاره، نه امنیت حکام و نه امنیت نظام سیاسی بلکه امنیت جامعه تعریف می‌شود. آنچه امروز از آن با عنوان امنیت جامعه و مردم‌محور یاد می‌شود، امنیتی است که مردم در ایجاد و حفاظت و پایداری آن مشارکت دارند (رستگاریان: ۱۳۹۱).

آمایش سرزمین^۱ و تعاریف مختلف آن

آمایش سرزمین را نخستین بار «کلودیوس پتی»، وزیر بازسازی و مسکن فرانسه در دهه ۱۹۲۰ ابداع کرد، اما به سرعت در فرآیند توسعه، مقبولیت عام یافت به نحوی که امروزه وظیفه تفکر ساماندهی

1. Spatial planning

فضایی یا طراحی و ساختاریابی سرزمین هر کشور بر عهده برنامه‌ریزان ملی است (رهنما و آقاجانی، ۱۳۹۰: ۱۸-۱۷). آمایش که اسم مصدر آمییدن است، بنا بر فرهنگ‌های مختلف لغات، معانی گوناگونی دارد که آراسته کردن در این رابطه مصداق پیدا می‌کند. به عقیده برخی از صاحب‌نظر مانند «فیلیپ لامور»، موضوع اساسی که آمایش سرزمین را معرفی می‌کند مدیریت کشور است. برخی نیز آمایش سرزمین را نوعی برنامه‌ریزی بلندمدت برای توزیع بهتر جمعیت، امکانات و فعالیت‌های مختلف به‌منظور افزایش رفاه، آسایش و هماهنگی جامعه می‌دانند (خنیفر، ۱۳۸۹: ۶).

آمایش سرزمین برنامه‌ای بلندمدت برای سازمان‌دهی بهینه زندگی انسان و فعالیت‌های او در فضای جغرافیایی است و یکی از اسناد پایه نیل به توسعه پایدار و دربرگیرنده مجموعه اهداف، راهبردها، سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی است که توسط بخش دولتی، خصوصی و تعاونی در ابعاد مختلف طبیعی، انسانی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی مطابق با جهت‌گیری تا کلان ملی انجام می‌گیرد (مطالعات آمایش استان زنجان، ۱۳۸۹). به‌نوعی برنامه‌ریزی بلندمدت برای توزیع بهینه جمعیت فعالیت متناسب با بنیان‌های جغرافیایی، قابلیت‌های سرزمین به‌منظور افزایش رفاه و توسعه جامعه را آمایش سرزمین می‌گویند (سرور ۱۳۸۷: ۱۲۱).

رویکردها و نظریه‌های آمایش و برنامه‌ریزی فضایی-کالبدی به‌طور عمده از اوایل قرن بیستم با هدف تفسیر پدیده‌های مربوط به ساختار فضایی مناطق گوناگون، مطرح شده است (عندلیب، ۱۳۸۰، ص ۱۷). از جمله آنها می‌توان به نظریه‌های مکان مرکزی کریستالر^۱، کاربری اراضی یا مکان‌یابی صنعتی^۲، قطب رشد^۳، مرکز رشد^۴، مرکز-پیرامون^۵ و برگشت تمرکز^۶ اشاره نمود. هرچند که این نظریه‌ها در تمام دنیا تا مدت زمان طولانی به‌عنوان نظریه‌های پیشگام و مبنا در آمایش سرزمین مورد استفاده قرار می‌گرفتند، اما به دلیل تک‌بعدی بودن و توجه صرف به جنبه‌های اقتصادی و خدماتی آمایش سرزمین و نارسایی در توسعه و تقویت جنبه‌های دفاعی و امنیتی مناطق مرزی، نمی‌توانند به‌عنوان نظریه مبنا در آمایش مناطق مرزی کشور ایران که دچار مسائل مختلف دفاعی-امنیتی هستند، استفاده شوند.

1. Christaller central place Theory
2. Land Use Theory or Industrial Location Theory
3. Growth Pole Theory
4. Growth Pole Theory
5. Core-Periphery Theory
6. Polarization Reversal Theory

تحلیل الگوی خودهمبستگی مکانی موران

این الگو نشان‌دهنده همبستگی میان مقادیر و متغیرهای یکسان در مکان‌های مختلف می‌باشد، به عبارت دیگر خودهمبستگی مکانی قوی زمانی رخ می‌دهد که مقادیر به طور تصادفی در فضا توزیع شده و ظاهراً نباید بین آن‌ها ارتباطی وجود داشته باشد. برای اندازه‌گیری خودهمبستگی مکانی، آماره‌هایی وجود دارد که اجازه می‌دهد روی نقاط یا سطوح در نواحی مختلف کار کرد که ضریب موران یکی از این آماره‌ها است. ضریب موران برای تخمین زدن میزان تمرکز یا پراکندگی در شهرها استفاده می‌شود. تحلیل خود همبستگی مکانی موران از طریق (رابطه ۱) محاسبه می‌شود:

$$(1) \quad I = \frac{n \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \omega_{ij} (x_i - \bar{x})(x_j - \bar{x})}{s_0 \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})}$$

X_i ضریب متغیر فاصله‌ای یا نسبی در واحد ناحیه‌ای i ، و n تعداد واحدهای ناحیه‌ای و W_{ij} وزن فضایی بین عارضه i و j است.

محدوده و قلمرو مورد مطالعه

موقعیت جغرافیایی هم از نظر ریاضی و هم از نظر نسبی تأثیر زیادی در توسعه یک منطقه یا استان دارد. استان بوشهر که مابین ۲۷ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۱۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۰ درجه و ۶ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۵۸ دقیقه طول شرقی از گرینویچ واقع شده، با مساحت ۲۷۶۵۳ کیلومتر مربع (تقوایی و دیگران، ۱۳۹۰ ص ۳) در جنوب غربی ایران و در سواحل خلیج فارس قرار گرفته است. در شمال این استان، استان‌های کهگیلویه و بویراحمد و خوزستان، در غرب آن خلیج فارس، در شرق آن استان فارس و در جنوب شرقی آن استان هرمزگان مشاهده می‌شود.

براساس آخرین آمارها استان بوشهر شامل ۱۰ شهرستان است. مطابق همین آمار این استان دارای ۲۵ بخش، ۳۷ شهر و ۴۸ دهستان می‌باشد (نشریه تقسیمات کشوری - وزارت کشور، تیرماه ۱۳۹۵).

جدول ۱. تعداد شهرستان، بخش، شهر و دهستان بر اساس تقسیمات کشوری
 مأخذ: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر)

سال	تعداد شهرستان	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد دهستان
۱۳۸۰	۸	۲۰	۲۲	۳۹
۱۳۸۵	۹	۲۲	۲۹	۴۳
۱۳۸۶	۹	۲۳	۳۲	۴۴
۱۳۹۳	۱۰	۲۵	۳۶	۴۸
۱۳۹۴	۱۰	۲۵	۳۷	۴۸
۱۳۹۵	۱۰	۲۵	۳۷	۴۸
۱۳۹۶	۱۰	۲۵	۳۷	۴۸
۱۳۹۷	۱۰	۲۵	۳۷	۴۸

شکل ۱. موقعیت استان بوشهر

روش و ابزار تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ جوهری جزو تحقیقات نظری، توصیفی و تحلیلی محسوب می‌شود؛ یعنی در این تحقیق پژوهشگر به دنبال شناسایی پدیده‌ها و وقایع و بیان خصوصیات پراکندگی مکانی آن‌ها با استفاده از الگوی خودهمبستگی مکانی موران در استان بوشهر است. بیان مفاهیم، تشریح امنیت پایدار و توصیف محیطی استان بوشهر و سپس فرصت‌ها و موانع توسعه امنیت پایدار استان بوشهر در همین راستا انجام شده است. در این نوع پژوهش داده‌های مورد نیاز به روش اینترنتی، کتابخانه‌ای و اسنادی از استان بوشهر گردآوری شده است و ابتدا تا انتهای پژوهش بر مبنای شیوه مذکور بوده است. همچنین با عنایت به یافته‌های روش کتابخانه‌ای که در زمینه توسعه امنیت پایدار استان بوشهر کار پژوهشی انجام شده و برخی تحقیقات انجام شده که در بخش پیشینه تحقیق ذکر شده مربوط به توسعه پایدار در بخشی از استان است. چهارچوب نظری پژوهش با اتکا به روش کتابخانه‌ای نگارش شده است. همچنین تحقیق حاضر با توجه به اینکه به دنبال رفع نیازمندی‌های بشر است، جزو تحقیقات کاربردی محسوب می‌شود.

یافته‌های پژوهش

کشور ایران دارای ویژگی‌ها و خصایصی است که آن را در کانون فرصت‌ها، تهدیدها، ضعف‌ها و قوت‌ها قرار داده است. از یکسو دارای موقعیت راهبردی در ارتباطات، نقل و انتقال و ترانزیت جهانی است و از سوی دیگر در منطقه بحرانی خاورمیانه با همسایگان بی‌ثبات از لحاظ سیاسی، امنیتی و دفاعی و حتی سرزمینی قرار دارد که هر آن احتمال انتشار این بحران‌ها به داخل ایران وجود دارد. از یک طرف کشور ایران از منابع و ذخایر عظیمی برخوردار است و دارای نیروی انسانی قابل‌اتکا در توسعه بوده و جامعه‌ای نسبتاً توسعه یافته به لحاظ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و غیره (نسبت به کشورهای خاورمیانه و حتی جهان سوم) دارد و از طرف دیگر دارای اقلیمی شکننده، منابع آب نامناسب و به تبع پراکنش نامناسب جمعیت، واگرایی در برخی مناطق مرزی و برخی تضادهای اجتماعی و فرهنگی بین اقوام است.

تأمین امنیت و راه‌های دستیابی به آن، از جمله سنگ بناهای شکل‌گیری واحدهای سیاسی از نگاه تاریخی بوده تا از این طریق اعضای جوامع مذکور بتوانند به کمک همدیگر به مهم‌ترین نیازشان یعنی تأمین امنیت، دست یابند. اما آنچه در جوامع اولیه و حتی تا این اواخر یعنی تا اواخر دهه ۱۹۸۰ میلادی مطرح بود یک دیدگاه محدود به امنیت بود طوری که بحث امنیت روی موضوعات نظامی متمرکز بود؛ یعنی یک نوع دید تقلیل‌گرایانه نسبت امنیت حکم‌فرما بود و امنیت را در توانایی‌های نظامی و

برقراری صلح بعد از جنگ‌ها جستجو می‌کردند (بوزان، ۱۳۷۸:۲۳)

استان بوشهر با داشتن جمعیت زیاد و منابع عظیم نفتی، گازی، آبی، کشاورزی و... یکی از استان‌های بااهمیت و تأثیرگذار کشور است که شناسایی ضعف‌ها، قوت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای این استان و برنامه‌ریزی درست و انجام ملاحظات سیاسی، دفاعی و امنیتی آن و استفاده از طرح آمایش سرزمین و کاربرد درست آمایش نواحی مرزی بوشهر فرصت‌ها و تنگناها در این استان می‌تواند هم به توسعه استان و هم به توسعه کشور کمک کند.

۱. فرصت‌های توسعه امنیت پایدار استان بوشهر

مسئله حفظ و گسترش امنیت مناطق مرزی به ویژه در کشورهایی که دارای مرزهای مشترک طولانی با همسایگان خود هستند همواره مورد توجه و حساسیت مسئولان امور بوده است و بدین منظور راهکارهای مختلفی اندیشیده شده است. در برخی کشورها برای حفظ مرزها به راهکارهای نظامی گرایانه روی آورده‌اند و سعی نمودند تا امنیت مرزها را با مستقر کردن نیروهای نظامی و کنترل شدید مرز توسط آنها برقرار نمایند.

۱-۱ موقعیت جغرافیایی مطلوب استان بوشهر

استان بوشهر با ۶۲۵ کیلومتر مرز آبی بیشترین مرز آبی را در میان کشورهای حاشیه شمالی و جنوبی خلیج فارس به خود اختصاص داده است؛ بنابراین، از نظر دسترسی به آب‌های آزاد و منابع عظیم نفتی و گازی جهان از اهمیت بسیاری برخوردار است (هادیانی و سلیمی، ۱۳۸۹: ۱). عوامل ژئوپلیتیکی و به تبع آن عوامل اقتصادی مهم‌ترین عوامل جاذب جمعیت به بوشهر در زمان عیلامیان، سلوکیان و افشاریه بوده است. این رشد جمعیت تا ۱۳۴۵ متأثر از شرایطی از قبیل قحطی و مهاجرت به کشورهای حوزه جنوبی خلیج فارس، رشدی آرام است. اما از سال ۱۳۴۵ تاکنون رشد جمعیت بوشهر سرعت گرفته است. این سرعت از یک سو ناشی از عوامل ژئوپلیتیکی مانند احداث نیروگاه اتمی، پایگاه هوایی و دریایی، صنایع دریایی، جنگ ایران و عراق و از سوی دیگر ناشی از استخراج و بهره‌برداری صنعت نفت و گاز این استان می‌باشد (هادیانی و سلیمی، ۱۳۸۹: ۱). فعالیت اقتصادی ترانزیت علاوه بر کسب درآمد، نقش مؤثری در فرآیندهای کارآفرینی و ایجاد فرصت‌های جدید شغلی دارد و از طریق ایجاد اشتغال، افزایش امنیت ملی، توسعه و عمران منطقه‌ای جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی را به وجود می‌آورد.

علاوه بر موقعیت جغرافیایی مطلوب وجود بندری چون بندر بوشهر زمینه‌های توسعه بیشتر فرودگاه

بوشهر را فراهم آورده است. وجود این فرودگاه مسیری کوتاه برای اتصال شرق آسیا و شبه قاره هند به غرب و اروپا محسوب می‌شود. همچنین استان بوشهر دارای چهار بندر به نام‌های بندر بوشهر، بندر عسلویه، بندر گناوه و بندر خارک است که در ترانزیت و برقراری مناسبات تجاری دریایی اهمیت دارند (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر، ۱۳۹۷: ۱۱۴).

استان بوشهر، استانی طویل دارای چهار همسایه داخلی و پنج همسایه خارجی است. این استان از استان‌های برون‌مرزی کشور است که با پنج کشور عرب حوزه خلیج فارس مرز دریایی دارد. این استان با ۹۰۰ کیلومتر ساحل طولانی‌ترین نوار ساحلی در خلیج فارس را داراست همه اینها موقعیت بسیار مناسبی را برای بوشهر خلق کرده است که می‌تواند به توسعه تجارت و ترانسپورت، رونق گردشگری و اشتغال دریایی و ساحلی و تولید انرژی تجدیدپذیر بینجامد.

۲-۱ امکان توسعه فعالیت‌های تجاری

حوزه خلیج فارس به عنوان منطقه‌ای راهبردی، از اهمیت و جایگاه تاریخی ویژه‌ای همواره برخوردار بوده است. استان بوشهر با موقعیت ساحلی و همسایگی با پنج کشور عرب و قرارگیری در مسیر شمال - جنوب از امتیازات ویژه‌ای به منظور تجارت و حمل و نقل برخوردار است.

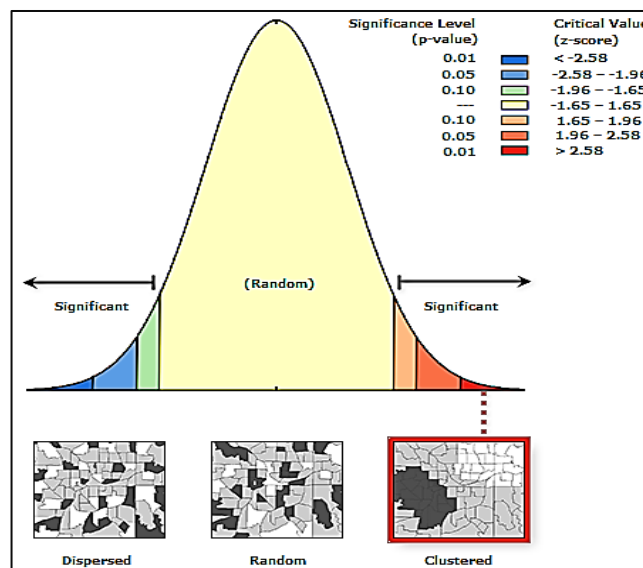
جدول ۲. تخلیه و بارگیری بنادر استان بوشهر در سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ واحد: هزارتن

منبع: (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر، ۱۳۹۷: ۱۱۷)

ترانشیب		کابوتاز		ترانزیت		واردات	صادرات	شرح	
بارگیری	تخلیه	بارگیری	تخلیه	بارگیری	تخلیه				
۰	۰	۰	۱۱۰۵	۴	۳۱	۱۶۶۴	۱۴۳۹	۱۳۹۴	بوشهر
۰	۰	۰/۲۵۸	۲۰۲	۷	۲۹	۱۲۷۱	۱۵۵۶	۱۳۹۵	
۰	۰	-	۸۱/۷	۷۵	-۶/۵	-۲۳/۶	۸/۱	درصد تغییرات	
۰	۰	۱۳۴۴۳	۴۹۶۹	۰	۰	۱۴۷	۵۱۳۳۹	۱۳۹۴	خارک
۰	۰	۱۲۹۷۶	۳۰۳۸	۰	۰	۰/۲۹۹	۹۶۹۲۹	۱۳۹۵	
۰	۰	-۳/۵	-۳۸/۹	۰	۰	-۹۹/۸	۸۹/۲	درصد تغییرات	
۲۴۵	۲۸۲	۳۸۴۳	۲۹۵	۰	۲	۱۲۷	۲۶۳۳۰	۱۳۹۴	عسلویه
۳	۳	۷۵۶۳	۳۶۷	۰	۰	۲۰۱	۳۳۴۳۸	۱۳۹۵	
-۹۹	-۹۹	۹۶/۸	۲۴/۴	۰	-۱۰۰	۵۸/۳	۲۷	درصد تغییرات	

شرح	صادرات	واردات	ترانزیت		کابوتاژ		ترانشیب	
			تخلیه	بارگیری	تخلیه	بارگیری	تخلیه	بارگیری
گناوه	۱۳۹۴	۳۲	۰	۰	۰/۸	۱۵	۲۷۸	۲۱۵
	۱۳۹۵	۳۲	۰	۰	۱	۸	۴۳	۰
	درصد تغییرات	۰	۰	۰	۰	۲۵	-۴۶/۷	-۸۵
جمع	۱۳۹۴	۱۸۲۳	۳۳	۴	۶۳۷۰	۱۷۳۰۰	۳۱۰	۲۴۵
	۱۳۹۵	۱۵۰۴/۳	۲۹	۷	۳۶۰۸	۲۰۵۴۷/۳	۴۶	۳
	درصد تغییرات	۶۷	-۱۷/۵	-۱۲	۰/۷۵	-۴۳/۴	۱۸/۸	-۸۵

نتایج نشان می‌دهد الگوی تحلیل خودهمبستگی مکانی موران برای توسعه فعالیت‌های تجاری، میزان ضریب موران برابر ۰/۷۹۱۷۲۹ مقدار امتیاز Z برابر ۱۴/۲۲۰۹۵۸ و مقدار ارزش P ۰/۰۰۳۱۱۲ و شاخص انتظار ۰/۰۰۱۶۲۹- درصد به دست آمد و الگوی پراکنش مکانی برای توسعه فعالیت‌های تجاری در سطح استان بوشهر به صورت خوشه‌ای می‌باشد که بیشتر آن در شهر خود بوشهر توزیع یافته است. پراکنش مکانی توسعه فعالیت‌های تجاری در شکل (۲) نشان داده شده است.

شکل ۲. پراکنش مکانی توسعه فعالیت‌های تجاری

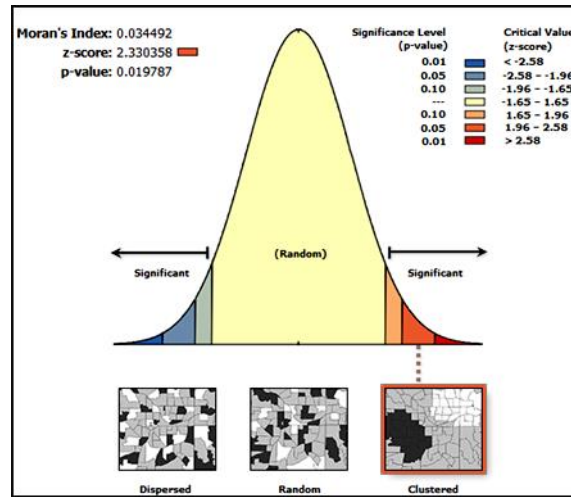
۱-۳ وجود پتانسیل فعالیت‌های گردشگری در استان بوشهر

صنعت گردشگری به عنوان یکی از پردرآمدترین صنایع جهان می‌تواند نقش مهمی در تأمین رشد

اقتصادی کشورها ایفا کند و از سوی دیگر رشد اقتصادی نیز می‌تواند با توسعه تسهیلات و زیربنای گردشگری موجب توسعه صنعت گردشگری شود. گردشگری در حال حاضر در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است. افزون بر این بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه نیز از این صنعت به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند، که می‌تواند با برنامه‌ریزی اصولی و مناسب و شناسایی فرصت‌ها و محدودیت‌های گردشگری، نقش موثری در توسعه مناطق و در نتیجه توسعه ملی و تنوع‌بخشی به اقتصاد ملی بر عهده داشته باشد. توسعه این صنعت به عوامل زیادی بستگی دارد یکی از مهم‌ترین این عوامل امنیت است.

استان بوشهر دارای جاذبه‌های گردشگری فراوانی چون موزه رئیس علی دلواری، آبشار فاریاب پشت کوه، کاخ کوروش، تالاب حله و عمارت کلاه فرنگی است، اما مهم‌تر از همه این اماکن سواحل خلیج فارس می‌باشد. توسعه گردشگری در نواحی ساحلی از نظر همگان سریع‌ترین نواحی در حال رشد گردشگری معاصر است. در میان تمام فعالیت‌هایی که در نوار ساحلی و نزدیکی سواحل صورت می‌گیرد، هیچ کدام بیش از گردشگری و تفریح ساحلی از نظر حجم و تنوع در حال افزایش نیست. ماهیت متغیر این بخش و حجم آن، این نکته را که باید، برنامه‌ها، سیاست‌ها و طرح‌های دولتی مربوط به گردشگری در سواحل مورد توجه قرار گیرند، الزامی می‌سازد (خلیل‌وند و اسماعیلی، ۱۳۹۴: ۱). امروزه آثار گردشگری ساحلی به عنوان یکی از عوامل مهم در رشد اقتصادی نواحی ساحلی و جزایر به شمار می‌رود. برخورداری از حجم زیاد آب و منابع موجود در آن اهمیت سواحل را دوچندان می‌کند (خانی‌زاده و دیگران، ۱۳۹۶: ۷-۶).

برای شاخص وجود پتانسیل فعالیت‌های توریستی در استان بوشهر براساس الگوی تحلیل خودهمبستگی مکانی ضریب موران برابر $0/294227$ و مقدار شاخص انتظار $0/000871$ - و مقدار Z - Score برابر $11/40223$ و مقدار P - Value، درصد در استان بوشهر به دست آمد و الگوی پراکنش این خود همبستگی مکانی برای این شاخص به صورت خوشه‌ای توزیع شده است. پراکنندگی مراکز خدماتی براساس نتایج به دست آمده از الگوی تحلیل خود همبستگی مکانی موران نشان داد که بیشترین وجود پتانسیل فعالیت‌های توریستی در سواحل خلیج فارس وجود دارد و الگوی مکانی این شاخص در شکل (۳) نشان داده شده است.

شکل ۳. پراکنش مکانی وجود پتانسیل فالیتهای توریستی

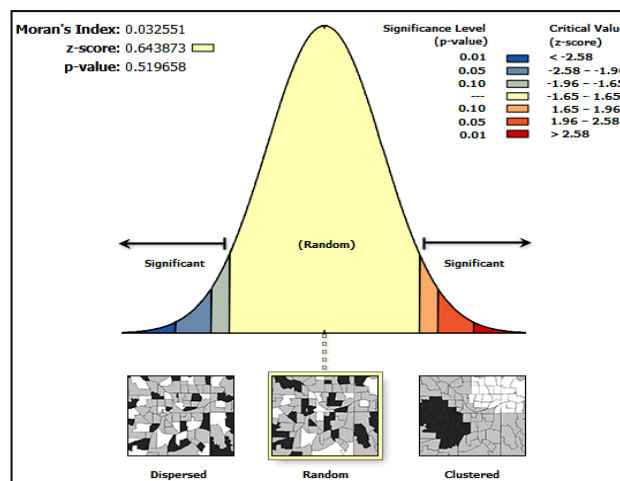
۴-۱ شیلات

از آنجاکه مناطق مرزی از مرکز دور می‌باشند و همواره با تهدید محرومیت و حاشیه‌ای بودن رو به رو هستند؛ بنابراین، توجه به توسعه و امنیت مناطق مرزی و افزایش رفاه و درآمد اقتصادی مرزنشینان از طریق فعالیت‌های سالم اقتصادی با حمایت و سرمایه‌گذاری دولت‌ها، بر کارکرد امنیتی مرز تاثیر مثبت دارد. یکی از فرصت‌های بسیار خوب این استان صید و صیادی است که در صورتی که با نگاه علمی و حمایت دولت بدان توجه شود نقش بسزایی در بالا بردن امنیت اقتصادی و به تبع آن امنیت پایدار استان خواهد داشت. تاریخچه صید و صیادی در سواحل و حاشیه نوار ساحلی خلیج فارس سرگذشت دیرینه‌ای دارد. نقش صید و صیادی علاوه بر ایجاد اشتغال در ایجاد جاذبه سکونت و دوام و بقای مردم در ساحل گرم خلیج فارس اهمیت زیادی دارد؛ بنابراین، با سرمایه‌گذاری در این صنعت و استفاده بهینه از امکانات و تجهیزات موجود شیلاتی می‌توان بهره‌وری مطلوب به دست آورد. ضمن اینکه درصد نسبتاً بالایی از صید ماهی و میگو در ایران در استان بوشهر انجام می‌گیرد. پس، توجه به آن می‌تواند عمده‌ترین نقش را در زندگی مردم سواحل استان بوشهر بازی کند (حاج آقامحمدی، ۱۳۸۲: ۵). به ویژه آنکه بسیاری از آبریان را می‌توان به استان‌های دیگر و کشورهای دیگر صادر نمود و از بین آن‌ها میگو دارای طرفداران بیشتری است. شهرستان‌های ساحلی استان بوشهر دارای مزرعه‌های پرورش میگو است که در قالب ۱۰ سایت و ۲۸۹ مزرعه در امر پرورش میگو فعالیت می‌کنند (اداره کل شیلات استان بوشهر).

جدول ۴. آمار صید به تفکیک شهرستان‌ها در استان بوشهر (۶ ماهه اول سال ۱۳۹۶)
منبع: (اداره کل شیلات استان بوشهر، ۱۳۹۶)

نام شهرستان	کفزیان	سطح زیان	میگو	جمع	درصد سهمیه هر مرکز از صید استان
بندر بوشهر	۱۵۸۱	۱۸۳۸	۲۳۶	۳۶۵۶	٪۵۰
بندر کنگان	۱۰۰۸	۵۳	۵۲	۲۳۴۱	٪۸
بندر دیر	۳۱۳۴	۱۱۷۷	۳۸۷	۴۶۹۹	٪۱۸
تنگستان	۱۵۸۱	۹۶۹	۳۳۲	۴۱۰۵	٪۱۵
بندر دیلم	۱۱۱۰	۱۰۵	۲۶۰	۱۴۷۵	٪۶
بندر گناوه	۹۷۸	۸۶	۳۹	۱۱۰۳	٪۴
جمع استان	۱۷۹۳۴	۶۹۹۲	۱۷۴۶	۲۶۶۷۲	٪۱۰۰

نتایج نشان داد که پراکنندگی مکانی شیلات در استان بوشهر براساس الگوی خود همبستگی مکانی میزان ضریب موران برابر ۰/۰۳۲۵۵۱ و مقدار شاخص انتظار ۰/۰۱۶۵۳ و مقدار Z-Score برابر ۰/۶۴۳۸۷۳ و مقدار P-Value ۰/۵۱۹۶۵۸ درصد به دست آمد و الگوی پراکنش این خودهمبستگی مکانی برای شیلات به صورت تصادفی توزیع شده و توزیع مکانی در سواحل شهر بوشهر دیده می‌شود. این الگو توزیع شده در شکل (۴) نشان داده شده است.

شکل ۴. پراکنش مکانی شیلات

۱-۵ پتانسیل تولید انرژی تجدیدپذیر و پاک در استان بوشهر

یکی از چالش‌های فرآوری جامعه جهانی در تاب‌آوری و تثبیت قدرت ژئوپلیتیکی خود حرکت به سمت انرژی‌های نو و تجدیدپذیر و فاصله گرفتن از سوخت‌های سنتی و فسیلی است. با تحول گفتمان ژئواستراتژیک به گفتمان ژئواکونومیک در دهه‌های اخیر و ایفای نقش برتر اقتصاد در عرصه مناسبات جهانی، ژئوپلیتیک انرژی و امنیت آن از جایگاه بالاتری در مناسبات بین‌المللی برخوردار شده است. در همین راستا توجه به انرژی‌های تجدیدپذیر یکی از راه‌های مهم ایجاد امنیت پایدار خواهد بود. طبق آمار سال ۱۳۹۵، در زمینه تولید برق استان بوشهر جایگاه برجسته‌ای دارد. به گونه‌ای که این استان با ظرفیت اسمی نیروگاهی ۵۱۸۱ مگاوات، پس از خوزستان با ۱۵۱۲۴ مگاوات و تهران ۶۳۶۲ مگاوات در جایگاه سوم کشور قرار دارد. همچنین استان مذکور با ظرفیت عملی ۴۴۹۵ مگاوات، پس از خوزستان با ۱۴۲۱۸ مگاوات و تهران ۵۰۶۱ مگاوات و ۴۵۱۱ مگاوات در جایگاه چهارم قرار دارد.

جدول ۵. ظرفیت اسمی نیروگاهی استان بوشهر ۱۳۹۰-۹۵

منبع: (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۸: ۴۹)

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵
مگاوات	۴۲۵۰	۵۰۲۱	۵۰۲۱	۵۱۸۱	۵۱۸۱	۵۱۸۱

جدول ۶. ظرفیت عملی نیروگاهی استان بوشهر ۱۳۹۰-۹۵

منبع: (سازمان برنامه و بودجه، ۱۳۹۸: ۵۰)

سال	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵
مگاوات	۳۷۵۹	۴۳۳۰	۴۳۲۲	۴۴۹۹	۴۴۹۹	۴۴۹۵

۱-۶ وجود مراکز علمی و تحقیقاتی معتبر در استان بوشهر

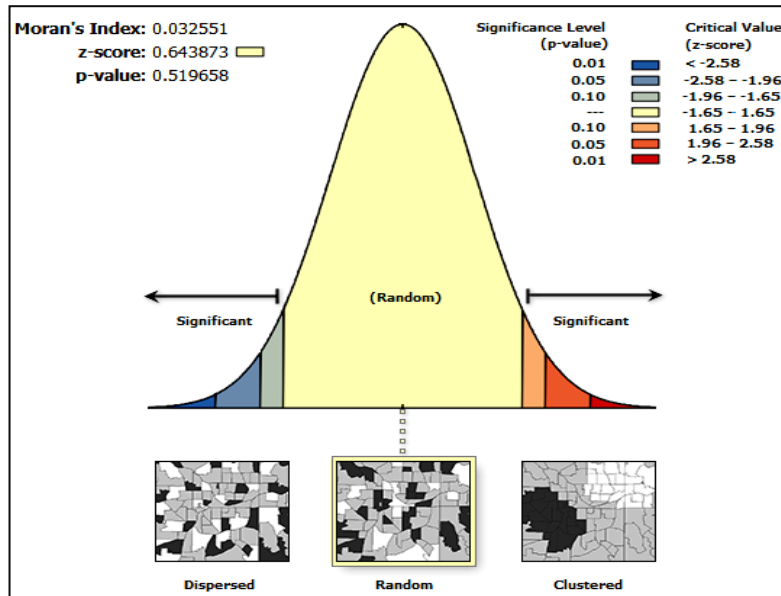
در استان بوشهر تعداد ۲۳ مرکز علمی و دانشگاهی تعریف شده است. دانشگاه‌های استان بوشهر صاحب امتیاز ۵ ژورنال تخصصی علمی هستند و تاکنون ۴۵ شماره منتشر نموده‌اند. استان بوشهر میزبان ۱۰ همایش علمی تخصصی بوده است. پژوهشگران دانشگاه‌ها و مراکز علمی استان بوشهر، ۱۱۴۹۰ مقاله علمی شامل ۴۸۸ مقاله ژورنالی و ۷۱۶۹ مقاله در همایش‌های علمی داخلی و ۴۸۸ مقاله بین‌المللی منتشر نموده‌اند. در سال ۱۳۹۷ در دانشگاه‌های استان بوشهر تعداد ۵۱۹۰۲ دانشجو مشغول تحصیل بوده است و این مراکز دارای ۹۷۰ استاد و عضو هیئت علمی بودند (www.uniref.ir). باسوادی استان بوشهر از ۳۸/۹۳ درصد تا قبل از پیروزی انقلاب به بیش از ۹۷/۲ درصد در سال جاری رسیده است. از نظر جنسی شاهد کاهش محسوس فاصله درصد باسوادی بین زنان و مردان هستیم و در حال حاضر استان

بوشهر بعد از استان گیلان دارای کمترین فاصله درصد باسوادی در کل کشور است.

۷-۱ گیاهان دارویی در استان بوشهر

در سال‌های گذشته کشت گیاهان دارویی استان بوشهر به صورت محدود انجام می‌گرفت، اما اخیراً با گسترش فرهنگ گیاهان دارویی، کشت و توسعه این گونه گیاهان در استان رونق گرفته است. از آنجاکه گیاه دارویی صبرزرد بومی استان بوشهر است، کشت این گونه دارویی توسط بومیان منطقه در اولویت قرار گرفته و گیاهان دارویی دیگری مانند رازیانه، سیاهدانه و زیره در مراحل بعد قرار می‌گیرند. نزدیک به ۲۰ هکتار رویشگاه طبیعی گیاه دارویی صبرزرد در سواحل استان بوشهر یافت می‌شود. همچنین گونه دارویی *Ruta Calepensis* در ارتفاعات کوه گله‌دار از توابع شهرستان کنگان رویش دارد و یکی از گونه‌های اختصاصی استان محسوب می‌شود (سرطاوی و غلامیان، ۱۳۸۸: ۵). با توجه به مطالب فوق گیاهان دارویی به دلیل عوارض کمتر برای سلامتی انسان و عدم آسیب به محیط زیست بشر، راه رسیدن به توسعه پایدار را هموار می‌کند.

الگوی خود همبستگی مکانی برای گیاهان دارویی در استان بوشهر نشان داد که مقدار ضریب موران برابر ۰/۰۲۲۵۵۱ و مقدار شاخص انتظار ۰/۰۱۷۵۳- و مقدار Z-Score برابر با عدد ۰/۵۴۸۷۳ و عدد P-Value برابر ۰/۷۶۵۸ درصد می‌باشد. بر این اساس الگوی خود همبستگی پراکنش مکانی به صورت تصادفی توزیع یافته و این توزیع یافتگی گیاهان دارویی به گونه‌ای بوده است که در همه مناطق به خصوص سواحل بوشهر دارای بیشترین پراکنندگی است. الگوی همبستگی مکانی گیاهان دارویی در شکل (۵) نشان داده شده است.

شکل ۵. پراکنش مکانی گیاهان دارویی

۸-۱ منابع انرژی استان بوشهر

استان بوشهر با برخورداری از منابع عظیم نفت و گاز، تولید ۷۰ درصد نفت خام کشور از طریق فلات قاره و با دارا بودن یازده میدان نفتی در محدوده خشکی خصوصاً پایانه نفتی خارک و صدور ۹۵ درصد نفت خام کشور به عنوان اصلی ترین قطب انرژی در چرخه اقتصادی کشور محسوب می شود. (www.bushehrweb.blogf.com)

منبع انرژی مهم دیگر استان بوشهر، گاز است. پارس جنوبی از مجموعه میادین مستقل گاز طبیعی در منطقه خشکی است که مجموعاً با میادین لار، کنگان و پارس شمالی معادل ۶۷ درصد ذخایر گازی کشور را تشکیل می دهد. طرح جامع بهره برداری از میدان پارس جنوبی مشتمل بر ۲۸ فاز است که محدوده ۱۰ فاز اول مشخص شده است که ۵ فاز آن به بهره برداری رسیده و ۱۰ فاز دوم در مرحله مکان یابی است و ۸ فاز هم برای صادرات در نظر گرفته شده است. پیش بینی می شود با آغاز بهره برداری از ۱۰ فاز پروژه مذکور سالانه ۱۰ درصد به تولید ناخالص داخلی کشور افزوده شود. در حال حاضر در این پروژه بالغ بر ۴۰ هزار نفر مشغول به کار هستند.

جدول ۷. بررسی وضعیت کارکردی منطقه ویژه انرژی اقتصادی پارس

تشریح وضعیت	ناحیه
<p>- این منطقه ۴۶ هزار هکتار از محدوده استان بوشهر را در بر گرفته است که مشتمل بر سه منطقه پارس یک (پارس جنوبی) با ۱۴ هزار هکتار (واقع شهرستان عسلویه)، پارس دو (کنگان) در محدوده ۱۶ هزار هکتاری (واقع در شهرستان کنگان) و پارس سه (پارس شمالی) شامل ۱۶ هزار هکتار (از محدوده شهرستان‌های دیر، دشتی، تنگستان و بوشهر) است.</p> <p>- تعداد خطوطی که از این منطقه، کشور را تحت پوشش سراسری قرار می‌دهند شامل ۹ خط سراسری است که تقریباً چهار گوشه کشور را پوشش می‌دهند.</p> <p>- ۳ مخزن اصلی ذخایر پارس در ۱۰۰۰ کیلومتری سواحل شمالی خلیج فارس واقع شده و به صورت مشترک با کشور قطر می‌باشد که به دلیل مشترک بودن به لحاظ پیوند با سرزمین در وضعیت نسبتاً نامطلوب قرار می‌گیرد.</p>	پیوند با سرزمین
<p>تنها خط لوله صادراتی ایران، به کشور ترکیه است و علی‌رغم وجود پتانسیل‌های بالای صادرات به عمان، هند، پاکستان، عراق و سوریه در وضعیت نسبتاً نامطلوب می‌باشد.</p>	تعامل با اقتصاد جهانی
<p>در مقایسه با کشور قطر که در این مخزن با ایران مشترک است از فناوری نسل قدیمی‌تر استفاده می‌نماید و نسبت به رقیب در وضعیت نامطلوب می‌باشد.</p>	انتقال فن‌آوری و دانش فنی
<p>با توجه به اینکه این منطقه ویژه به شدت بر حوزه پیرامونش به لحاظ اقتصادی، تأثیرگذار بوده است تجارت را به نوعی تحت‌الشعاع قرار داده است و از این نظر نیز وضعیت نامطلوب می‌باشد.</p>	ارتقا رقابت‌پذیری صمت استان

۹-۱ منابع معدنی استان بوشهر

علاوه بر گاز، استان بوشهر به دارا بودن ذخایر معدنی فراوان و باارزش نیز شهرت دارد. این استان دارای ۲۰۷۲ میلیون تن منابع معدنی شناخته شده است. اما بی‌شک منابع بسیاری نیز وجود دارند که هنوز شناسایی نشده‌اند و احتمال می‌رود این میزان ۴۳۵۲ میلیون تن باشد. استان بوشهر از نظر میزان استخراج مواد معدنی رتبه ششم را در کشور دارد. از جمله مواد معدنی استان می‌توان به سنگ لاشه، سنگ گچ، سنگ آهک، واریزه کوهی، مارن، آلومینیوم، نمک آبی، سولفات استرانسیوم، مرمیت، دولومیت و فسفات اشاره کرد (www.smtnews.ir).

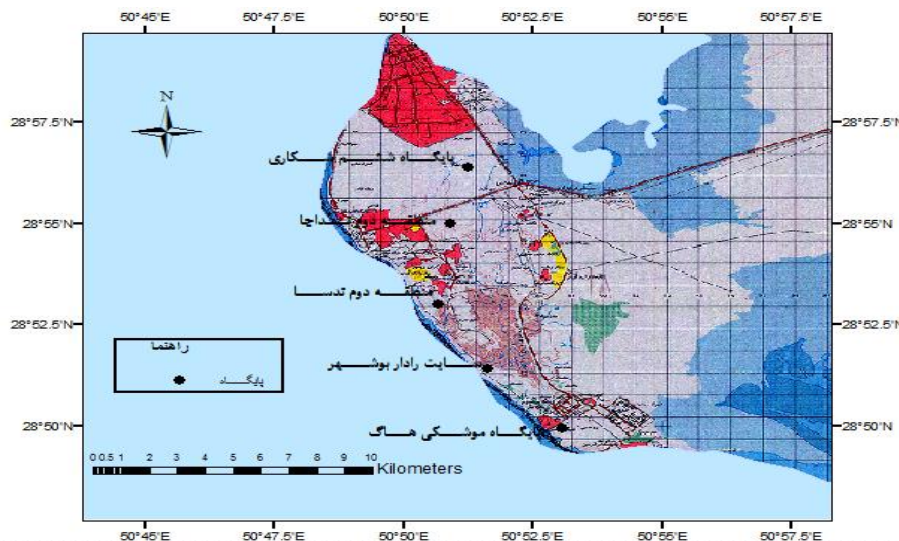
۲. تنگناهای پیش‌روی توسعه امنیت پایدار استان بوشهر

مناطق مرزی دارای نقش و جایگاه ویژه‌ای در تضمین امنیت توسعه کل کشور دارند. استان بوشهر به دلیل واقع شدن در بخش مرزی کشور، علی‌رغم برخورداری از توان‌ها و پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل محیطی و اقتصادی تاکنون نتوانسته به جایگاه واقعی خود در توسعه دست پیدا کند. امروزه در برنامه‌ریزی‌هایی که به منظور توسعه صورت می‌گیرد موانع توسعه را نیز بادقت و توجه بیشتری بررسی می‌کنند. از جمله این موانع که استان بوشهر هم علی‌رغم دارا بودن شرایط مناسب توسعه از آن مستثنا

نیست. مسائل و ملاحظات مربوط به تأمین دفاع و امنیت به منظور فراهم کردن بستر و شرایط امن برای توسعه است. در همین راستا شناسایی ساختار ملاحظات ایمنی و دفاعی - امنیتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۲-۱. تمرکز پایگاه‌های نظامی

مراکز نظامی همواره به عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌ها، نقش بسزایی در آمایش دفاعی - امنیتی هر کشور به‌خصوص در مناطق مرزی دارند. این اهمیت در منطقه مورد مطالعه با ۷۰۷ کیلومتر مرز دریایی در قسمت میانی خلیج فارس و در اختیار داشتن منابع سرشار انرژی نفت و گاز، همسایگی با پنج کشور عربی غیرهمسو، حضور گسترده ناوگان بیگانه و وجود پایگاه‌های متعدد نظامی آنها، دوچندان است؛ بنابراین، طبیعی است که مراکز نظامی مستقر در اینگونه مناطق از نظر کمی، کیفی، پراکندگی، عملکرد، استحکامات و ... دارای حساسیت بیشتری باشند. بزرگ‌ترین مشکل مراکز نظامی در این محدوده از نظر آمایش دفاعی، تجمع بخش قابل توجهی از توان دفاعی این منطقه در شبه جزیره بوشهر در محدوده‌ای با وسعت حدود ۶۰ کیلومتر مربع است. به طوری که پایگاه ششم شکاری، پایگاه موشکی هاگ ارتش، سایت رادار بوشهر، منطقه دوم نداجا و منطقه دوم ندسا در این شبه جزیره متمرکز است که از نظر آمایش دفاعی با اشکالات زیادی مواجه است (شکل ۷).

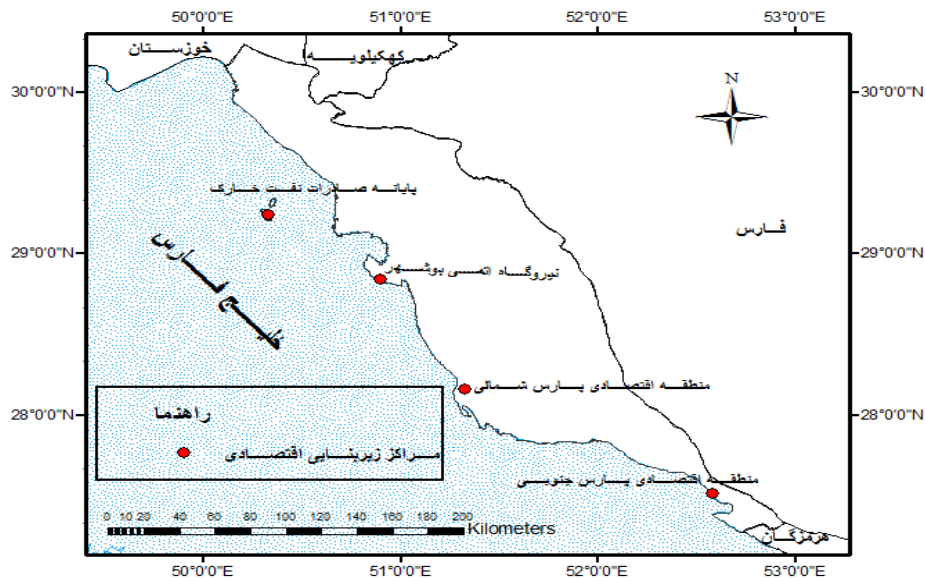

شکل ۶. تمرکز مراکز نظامی مهم در شبه جزیره بوشهر

منبع (ارجمند وهمکاران: ۱۳۹۵)

به عبارتی با از دست رفتن شبه جزیره بوشهر، تقریباً تمام توان دفاعی منطقه میانی خلیج فارس از

دست می‌رود. در ضمن باید نیروگاه اتمی بوشهر را نیز به این مراکز اضافه کرد که در انتهای جنوبی شبه جزیره بوشهر قرار دارد.

شکل ۷. پراکندگی مراکز زیربنایی اقتصادی در منطقه

منبع (ارجمند وهمکاران: ۱۳۹۵)

۲-۲. تمرکز مراکز مهم اقتصادی

مهم‌ترین مراکز و صنایع اقتصادی موجود در منطقه، پایانه صادرات نفت خام جزیره خارک، نیروگاه اتمی بوشهر، مجتمع اقتصادی انرژی پارس جنوبی و پارس شمالی هستند (شکل شماره ۲) که از نظر آمایشی تمرکز دارند و از سایر فضای جغرافیای استان بهره نمی‌گیرند.

۲-۲-۱ پایانه صادرات نفت خام جزیره خارک

جزیره خارک در نیمه شمالی آب‌های خلیج فارس در فاصله ۳۰ مایلی (۵۷ کیلومتری) شمال غربی بندر بوشهر به عنوان تنها مجتمع پایانه‌ای صادرات نفت خام کشور که بیش از ۹۴ درصد صادرات نفت را از طریق دو اسکله T و آذرپاد انجام می‌دهد، دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای در اقتصاد کشور است. انتخاب این جزیره به عنوان مرکز ثقل صادرات نفت تنها ممکن است توجیه اقتصادی داشته باشد ولی از نگاه پدافند غیرعامل، آمایش دفاعی-امنیتی و حتی محیط زیست، غیرقابل قبول است. وابستگی شدید اقتصاد کشور به صادرات نفت از یک طرف و تمرکز بیش از ۹۴ درصدی آن در دو اسکله T و آذرپاد این جزیره (جغرافیای جزایر ایرانی خلیج فارس، ۱۳۸۱: ۷۹) از سوی دیگر، باعث آسیب‌پذیری

بالای این بخش از اقتصاد کشور از نظر نظامی و امنیتی شده است. در حالی که سواحل طولانی منطقه همراه با ۵۸ خور بزرگ و کوچک، ظرفیت بالایی از نظر فضای جغرافیایی مناسب برای ساخت اسکله‌ها و باراندازهای زیاد با کمترین هزینه را ممکن ساخته است. (ارجمند و همکاران: ۱۳۹۵)

۲-۲-۲ منطقه اقتصادی انرژی پارس جنوبی

مجتمع اقتصادی انرژی پارس جنوبی در ۳۰۰ کیلومتری شرق بندر بوشهر و حدود ۱۰۰ کیلومتری شمال میدان گازی مشترک بین ایران و قطر در منطقه عسکویه به منظور استفاده از نفت و گاز حوزه پارس جنوبی و انجام فعالیت در زمینه‌های نفت، گاز و پتروشیمی تأسیس شده است. این مجتمع با ۲۸ فاز مستقل، علاوه بر تولید انرژی، حدود ۲۰ واحد تولید ال.ان.جی، پالایشگاهی و پتروشیمی را نیز دربر دارد که از نظر حجم سرمایه‌گذاری و مجتمع صنعتی و اقتصادی در منطقه خلیج فارس و غرب آسیا بی‌نظیر است. ساخت این مجتمع عظیم اقتصادی نیز مانند بسیاری دیگر از مراکز زیربنایی، فقط توجیه اقتصادی دارد، اما از نظر ملاحظات دفاعی، امنیتی و به‌خصوص پدافند غیرعامل غیرقابل قبول است. تمرکز شدید این مجتمع آلاینده همراه با عدم استفاده از فضای امن جغرافیایی، فاصله نزدیک تا مراکز جمعیتی، عدم رعایت مسائل زیست‌محیطی، عدم اختفا یا پوشش لازم و در معرض دید و تیر مستقیم بودن آن باعث شده تا این مجتمع به عنوان آسیب‌پذیرترین و مسئله‌دارترین مجتمع صنعتی کشور از نگاه پدافند غیرعامل باشد (توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان بوشهر، ۱۳۹۳: ۳۱).

۲-۲-۳ نیروگاه اتمی بوشهر

این نیروگاه، اولین نیروگاه هسته‌ای ایران از نوع رآکتور آب فشرده مدل VVER با ظرفیت تولید ۱۰۰۰ مگاوات برق و تنها نیروگاه هسته‌ای غیرنظامی تولید انرژی در خاورمیانه است (توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان بوشهر، ۱۳۹۳، ص ۵۳). رعایت نشدن فاصله ایمنی این نیروگاه تا مراکز مسکونی (شهرهای بوشهر و دلوار و روستاهای هلبله و بندرگاه) و در معرض دید و تیر مستقیم قرار داشتن آن باعث شده تا همواره مکان‌یابی این نیروگاه مسئله‌ساز باشد. به طوری که آلودگی ناشی از هرگونه حادثه احتمالی این نیروگاه می‌تواند سلامتی و حتی جان بیش از هزاران نفر را با خطر مواجه نماید (توانمندی‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری استان بوشهر، ۱۳۹۳: ۳۱).

۲-۳ قاچاق

قاچاق کالا فعالیت است که به دلیل ماهیت پنهان، در آمارهای رسمی کشور ثبت نمی‌شود و به همین سبب، بخشی از عملکرد اقتصاد کشور پنهان می‌ماند. این مقوله کارکرد سیاست‌های تخصصی و

توزیعی دولت را در عمل با مشکل‌های جدی مواجه می‌سازد. با محاسبه هزینه فرصت درآمدها و سایر زیان‌های ناشی از ورود این کالاها به تولید داخلی، سطح اشتغال، میزان سرمایه‌گذاری مولد، تجارت خارجی و درآمدهای ارزی، می‌توان دریافت سالانه چندین میلیارد دلار زیان از ورود و خروج کالاهای قاچاق به اقتصاد کشور تحمیل می‌شود (برنامه آمایش استان بوشهر).

بی‌شک وقوع پدیده قاچاق کالا در استان بوشهر متأثر از عوامل و شرایط مختلف جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی استان است. از آنجا که وقوع مصادیق مختلف قاچاق کالا در استان بوشهر، یکی از معضله‌های کنونی این استان و از دغدغه‌های اصلی مسئولان است و با توجه به اهمیت پیشگیری وضعیت قاچاق کالا در استان بوشهر، به منظور مقابله و کنترل این پدیده نامطلوب اقتصادی در سطح استان موردنظر می‌باشد در این راستا مهم‌ترین مبادی ورود و مسیرهای قاچاق کالا به استان بوشهر مورد توجه ویژه باید قرار بگیرد. مهم‌تر اینکه معلوم شود در چه مناطق یا شهرهایی از استان، این پدیده بیشتر به چشم می‌خورد. همچنین مشخص شود که توزیع جغرافیایی مهم‌ترین محدوده‌های جغرافیایی حمل و نگهداری و مقصد کالاهای قاچاق در محدوده استان بوشهر (به تفکیک شهرستان و بخش) چگونه است.

کالاهای قاچاق در این منطقه بیشتر شامل کالاهایی از قبیل دوربین فیلمبرداری و عکاسی، تلفن بی‌سیم و موبایل و لوازم جانبی آنها، انواع قطعات رایانه‌ای و الکترونیکی، دورنگار و جوهر آن، دستگاه‌های پلی‌استیشن، لوازم یدکی خودرو و بلبرینگ، پوشاک و منسوجات، ساعت، عینک، لوازم آرایشی و بهداشتی به شکل انبوه، زیورآلات، ورق بازی، مشروبات الکلی، انواع لوازم خانگی برقی، ظروف بلور و چینی، آبنبات، اسباب‌بازی، دارو، دوچرخه و دیگر موارد متفرقه است (قاچاق کالا در ایران، ۱۳۸۷: ۵۱).

۴-۲. بیکاری

به کارگیری سیاست‌های اقتصادی نادرست می‌تواند با ایجاد نابرابری‌های درآمدی و شکاف اجتماعی، زمینه‌های بروز انواع جرائم را فراهم ساخته و امنیت اجتماعی را به خطر اندازد. موضوع اشتغال و دستیابی افراد به شغل موردنظر از اساسی‌ترین نیازهای یک جامعه محسوب می‌شود. یکی از اهداف کلان توسعه در اغلب کشورها، کاهش بیکاری و توسعه فعالیت‌های شغلی است. بیکاری به عنوان یک پدیده مخرب اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی مطرح بوده و رفع آن همواره، از جمله دغدغه‌های اساسی برنامه‌ریزان بوده است. بررسی روند تحولات نرخ بیکاری در استان بوشهر و کشور در دوره ۱۳۷۵-۱۳۹۰ به تفکیک جنسیت نشان می‌دهد که نرخ بیکاری در استان بوشهر در میان زنان و

مردان و کل همواره پایین تر از کشور بوده است، اما طی سال‌های اخیر آمارها نشان‌دهنده رشد فزاینده بیکاری در استان است.^۱

جدول ۸. مقایسه روند تحولات نرخ بیکاری در استان بوشهر و کشور در دوره ۱۳۸۵-۱۳۹۰ به تفکیک جنسیت - درصد. مأخذ: مرکز آمار ایران - سرشماری نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵

کل کشور			استان بوشهر			
۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	۱۳۹۰	۱۳۸۵	۱۳۷۵	
۱۴/۸	۱۲/۷	۹/۱	۱۰/۸۰	۹/۰۳	۷/۴۴	کل
۱۳/۱	۱۰/۸	۸/۵	۹/۵۹	۷/۷۶	۷/۵۵	مرد
۲۴/۲	۲۳/۳	۱۳/۴	۲۰/۸۷	۱۹/۲۳	۵/۹۸	زن

نتایج برآیندی این موضوع نشان می‌دهد که در آینده، در صورتی که زمینه‌های برنامه‌ریزی مدون و عادلانه در راستای توسعه‌ای متوازن در سطح استان شکل نیابد، به علت افزایش نرخ بیکاری و فراهم نبودن شرایط کار و فعالیت در همه بخش‌های استان و نیز استفاده نابرابر از منابع و بهره‌های استقرار صنایع عظیم در بخش‌های خاصی از استان، روند افزایشی مهاجرت‌های درون استانی، کاهش شاخص‌های توسعه استانی و کاهش کیفیت زندگی در بخش‌های زیادی از استان نسبت به میانگین استانی افزایش خواهد یافت و این موضوع می‌تواند به نوبه خود زمینه‌های شکل‌گیری دامنه گسترده‌ای از تهدیداتی باشد که دستیابی به سطحی مناسب از توسعه و پایداری منطقه را با تهدید مواجه سازد.

۲-۵. تأثیرات مخرب صنایع نفت و گاز پارس جنوبی

۲-۵-۱. تأثیرات زیست‌محیطی

با توجه به جایگاهی که صنایع پتروشیمی در جهان امروز پیدا کرده است، نباید از صدمات آن به انسان و محیط زیست غافل بود و باید به دنبال راه‌حلی برای کاهش این آسیب‌ها باشیم. امروزه پالایشگاه‌ها میلیون‌ها آلاینده در هوا منتشر می‌کنند که خطری جدی برای سلامتی انسان و محیط‌زیست به شمار می‌آید و کیفیت زندگی افراد مجاور جوامع صنعتی را با آسیب‌های جدی روبه‌رو می‌کنند (دوبرادران و محمدزاده، ۱۳۹۳: ۱). صنایع گاز و پتروشیمی مستقر در عسلویه علی‌رغم رونق اقتصادی

^۱. روند تحولات نرخ بیکاری در استان بوشهر و شهرستان‌های آن در دو سال ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ بررسی شده است. نرخ بیکاری در استان بوشهر از ۹,۰۳ درصد در سال ۱۳۸۵ به ۱۰,۸۰ درصد در سال ۱۳۹۰ افزایش یافته است که نشان‌دهنده تغییر ۱,۷۷ درصدی است.

برای کشور، آثار بهداشتی و زیست‌محیطی برای مردم منطقه ایجاد نموده است (مرزبان و دیگران، ۱۳۹۷: ۱). در سالیان اخیر بهره‌برداری از منابع نفت و گاز کشور در منطقه عسلویه و توسعه صنایع جانبی آثار عمیقی بر محیط زیست منطقه در خشکی و سواحل شمالی خلیج فارس به جای گذاشته است (صادق‌پور و جعفری، ۱۳۸۸: ۱). صنایع واقع در منطقه عسلویه بر کیفیت هوا، آب دریا، رسوبات و همچنین درختان بومی آثار منفی و بارزی به جای گذاشته است. پایش‌های بیولوژیکی زیست‌محیطی با ابزارهایی مانند درختان و درختچه‌های بومی، گرده‌های درخت حرا و صدف‌های دو کفه‌ای تأیید می‌نماید که آلودگی به فلزات سنگین، BTEX و ترکیبات هیدروکربنی پلی‌سیکلیک آروماتیک در منطقه عسلویه اتفاق می‌افتد. بررسی متون علمی مرتبط با عسلویه نشان داده که آلودگی ناشی از صنایع گاز و پتروشیمی بر محیط زیست و سلامت افراد ساکنان منطقه بسیار جدی است (مرزبان و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۷).

۲-۵-۲ تأثیرات فرهنگی اجتماعی

یکی از مسائل تاثیرگذار در حوزه مسائل فرهنگی و اجتماعی بحث مهاجرت نیروهای کار به دلیل شرایط اقتصادی و کاری جنوب استان بوشهر است. حضور حجم بالایی از نیروهای کار غیر بومی باعث بروز مشکلاتی در استان شده است. با گشایش اقتصادی و حضور گروه‌های اجتماعی مختلف از دیگر مناطق کشور به جنوب استان بوشهر باعث بروز «احساس محرومیت نسبی» رشد و رشد تدریجی سطح نابرابری می‌شود و در آینده شاهد فرآیند تشدید آن خواهیم بود. نابرابری اجتماعی و احساس محرومیت نسبی نیز زمینه‌ی وفاق اجتماعی را کاهش و در تشدید انحرافات اجتماعی نقش ایفا خواهد کرد. از عواملی که از حضور نیروهای کار غیربومی در این حوزه و خصوصاً بر امنیت اجتماعی تاثیر می‌گذارد می‌توان به ۱. الگوی کار شیفی (۲۲ روز کار، ۸ روز مرخصی) ۲. دوری از خانواده و بروز آسیب‌های عاطفی و جنسی ۳. خانه‌های کارگری اشتراکی ۴. فقدان برنامه اوقات فراغت مناسب و ... اشاره کرد (برنامه آمایش استان بوشهر: ۱۳۶).

۲-۶-۲ عدم وجود توازن و تعادل بین شمال و جنوب استان از نظر توسعه‌یافتگی

توسعه، تغییر بنیادی در متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی هر جامعه محسوب می‌شود و تحقق آن، مستلزم ایجاد هماهنگی بین ابعاد گوناگون جامعه است. استان بوشهر یک استان طویل است که دارای تنوعات انسانی-طبیعی است و این تنوعات به عدم تعادل فضایی منجر شده است. به عنوان نمونه وجود گاز و نفت در برخی مناطق سبب رشد بیشتر آن‌ها نسبت به مناطق دیگر شده است. علی‌رغم

محرومیت کلی که در سطح استان مشاهده می‌شود، با این حال سطح برخورداری شهرستان‌های مختلف این استان متعادل و متوازن نیست و تفاوت نسبتاً محسوسی در بین شهرستان‌های این استان از نظر توسعه یافتگی مشاهده می‌شود (زنگی آباد و دیگران، ۱۳۹۲: ۹-۸). چهار شهرستان دیلم، گناوه، بوشهر و دشتی در سطح فرابرخوردار، شهرستان تنگستان در سطح برخوردار، شهرستان‌های جم و دشتستان در سطح میان‌برخوردار و شهرستان‌های دیر و کنگان در سطح فروبرخوردار قرار دارند (اذانی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱).

۲-۷. محدودیت منابع آب شیرین

کمبود و توزیع نامناسب منابع آب، افزایش بی‌رویه مصرف توزیع غیریکسان بارندگی و عدم وجود جایگزین مناسب برای منابع آب سبب ایجاد تنش‌ها و بحران‌های سیاسی در برخی از مناطق دنیا شده است. تأمین منابع آب کافی در مناطق مرزنشین و شهرهای مرزی، تأثیر بسیار زیادی در تأمین امنیت مناطق مرزی دارد که باید به‌طور جد مورد توجه مسئولان و دولتمردان قرار گیرد.

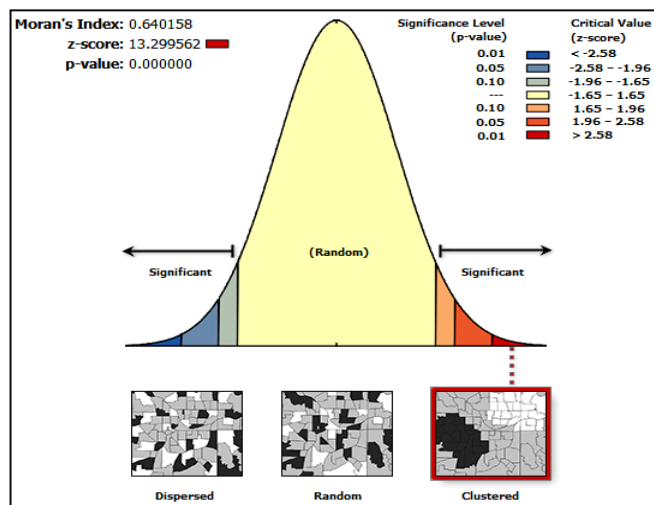
در استان بوشهر، کیفیت آب زیرزمینی به‌خصوص در مناطق ساحلی به دلیل فعالیت‌های صنعتی و تراکم جمعیتی از اهمیت بسیاری برخوردار است. شوری آب زیرزمینی دشت عسلویه از سمت ارتفاعات به سمت خلیج فارس افزایش یافته و در برخی نقاط ساحل حتی برای مصارف کشاورزی غیرقابل استفاده می‌شود (سجادی میان‌آب، ۱۳۹۱: ۱). طبق آمار سال ۱۳۹۵، استان بوشهر از نظر پوشش شبکه آب شهری در بین سی و یک استان، با تحت پوشش قرار دادن ۹۵/۷۳ درصد از کل جمعیت شهری جایگاه آخر را دارد (سازمان برنامه و بودجه کشور، ۱۳۹۸: ۵۹). همچنین بوشهر از نظر پوشش روستاهای بالای ۲۰ خانوار در بین سی و یک استان، با تحت پوشش قرار دادن ۸۳/۷۶ درصد از جمعیت روستایی، در جایگاه هفدهم قرار دارد (سازمان برنامه و بودجه کشور، ۱۳۹۸: ۶۲).

۲-۸. مشکلات کشاورزی

امروزه امنیت غذایی به یکی از مهم‌ترین اولویت‌های امنیتی کشورها تبدیل شده است. کاهش منابع آبی، کمبود مواد غذایی و لزوم تأمین آن برای کشورهای جهان مسائلی هستند که ظرفیت بالقوه تبدیل به بحران‌های امنیتی را دارند. توجه به اهمیت کشاورزی در تأمین مواد غذایی از گذشته مورد توجه انسان بوده است. همگام با پیشرفت دانش، دستگاه‌هایی اختراع شدند که حرکت از کشاورزی سنتی به کشاورزی مدرن را امکان‌پذیر نمودند. در استان بوشهر با وجود استعداد‌های مناسبی که برای تولید در زیربخش‌های مختلف کشاورزی از جمله آبی‌پروری، نخیلات، گوجه‌فرنگی و گیاهان دارویی وجود

دارد، بروز پدیده خشکسالی و محدودیت منابع آبی طی سالیان اخیر بر فعالیت‌های این بخش تأثیر فراوان داشته است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر، ۱۳۹۷: ۱۷۷). از مشکلات دیگر کشاورزی در استان بوشهر سنتی بودن شیوه‌های کشاورزی است. کشاورزی سنتی آن نوع کشاورزی است که براساس استفاده کشاورزان از نهادهای تولیدی رایج در نسل‌های گذشته بنا شده است. کشاورزی مدرن نیز آن نوع کشاورزی است که بر بهره‌جویی از روش‌های علمی فناوری پیشرفته برای تولید و بر اصل پایداری، بهره‌برداری بدون تخریب از منابع و روش تجربه بومی استوار است (رضایی و صادق زاده، ۱۳۹۵: ۱).

الگوی خود همبستگی مکانی موران برای مشکلات کشاورزی استان بوشهر مقدار شاخص ضریب موران برابر $0/640158$ و مقدار شاخص انتظار $0/001770$ - و مقدار Z -Score $13/299562$ و مقدار P -Value برابر ۰ درصد است. همچنین پراکنش الگوی خودهمبستگی مکانی به صورت الگوی خوشه‌ای توزیع یافته و این پراکندگی و توزیع یافتگی مکانی مشکلات کشاورزی در استان بوشهر بیشتر بر کشاورزی سنتی منطبق است. الگوی پراکندگی مشکلات کشاورزی براساس الگوی خودهمبستگی مکانی موران در شکل (۸) نشان داده شده است.

شکل ۸. پراکنش مکانی مشکلات کشاورزی

۹-۲ ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل

با وجود اینکه استان بوشهر دارای موقعیت جغرافیایی و ترانزیتی بسیار مطلوبی است، اما ضعف زیرساخت‌های حمل و نقلی مانع از بهره‌مندی استان از موقعیت مناسب خود شده است. این یک امر

بدیهی و آشکار است که توسعه زیرساخت‌های ترانزیتی موجبات توسعه اقتصادی و سیاسی را فراهم می‌آورد. بوشهر با کوتاه کردن فاصله‌ها، افزایش مسیرها و بهبود کیفیت زیرساخت‌های ترانسپورتی می‌تواند سرعت آمد و شدها و حمل و نقل‌ها را افزایش داده و از رقبا پیشی گیرد و کشورها و مناطق مختلف را برای برقراری روابط تجاری و ترانزیتی جذب کند.

نتیجه‌گیری

مناطق مرزی به علت حساسیت بالایی که دارند باید بیشتر مورد توجه قرار گیرند. نگاه امنیتی صرف به مرز باعث می‌شود که نه توسعه پایدار و نه امنیت پایدار اتفاق بیفتد. امنیت موضوعی چندوجهی است و تنها مسئله نظامی آن مورد نظر نیست. بدیهی است که رشد و پیشرفت اقتصادی و خصوصاً کاهش بیکاری از عوامل مهم در ایجاد و توسعه امنیت پایدار است. از آنجا که ایران کشوری در حال توسعه است، بین مناطق آن شاهد رشد نابرابر هستیم؛ چراکه سرمایه‌ها و منابع این کشور به شکل یکسان توزیع نشده است. همچنین این کشور از نظر پخش قدرت فضایی و ساختاری در ردیف کشورهای بسیط متمرکز است که نشانگر تصمیم‌گیری پایتخت و مسئولان غیربومی و ناآشنا به استان‌ها و ساکنان آن‌ها است. استان بوشهر از استان‌های مرزی کشور است که به دلایل ذکر شده مورد بی‌مهری قرار گرفته و حتی بسیاری از ساکنان آن با مشکل آب آشامیدنی روبه‌رو هستند. همچنین درحالی که بوشهر دارای میدان گازی پارس جنوبی یعنی بزرگ‌ترین منبع گازی جهان است، بسیاری از مردم استان از فقدان گاز هستند.

پیشنهادها

۱. با توجه به بستر فعالیتی استان به ویژه در حوزه تأسیسات نفت و گاز (منطقه ویژه پارس جنوبی و شمالی) ضرورت انجام ملاحظات زیست‌محیطی (EIA، EIS) از اولویت بالایی برخوردار است. این ضرورت به‌ویژه در عملکردهای آتی، یک امر بسیار مهم تلقی می‌شود.
۲. بررسی و مطالعه دقیق آثار و پیش‌بینی و برنامه‌ریزی در جهت جلوگیری از ایجاد سکونتگاه‌های انسانی در محدوده‌های حفاظتی و همچنین، افزایش ایمنی سکونتگاه‌های موجود در معرض خطر در نزدیکی تأسیسات حیاتی
۳. ایجاد فرصت‌های مناسب اشتغالزایی در مناطق خالی از جمعیت و به دلیل توزیع متوازن

جمعیت

۴. بالا بردن و افزایش ارتقای امنیت حوزه جغرافیای استان از طریق توسعه مناطق کم‌برخوردار
۵. مکان‌یابی دقیق زیرساخت‌ها در راستای تقویت توانایی‌های دفاعی و امنیتی
۶. مشارکت دادن مردم در امور توسعه درون استانی
۷. جانمایی مناسب زیرساخت‌ها در مناطق ناهموار در جهت افزایش توانمندی دفاعی
۸. ارتقای سطح امنیتی استان بوشهر و تدوین آمایش دفاعی استان با تاکید بر پدافند غیرعامل
۹. جلوگیری از قاچاق و تجارت غیرقانونی در بنادر
۱۰. توسعه زیرساخت‌های شبکه‌های حمل‌ونقلی (جاده‌ای، ریلی، بندری و دریایی)
۱۱. تشویق و ترغیب بخش خصوصی و کشورهای خارجی به سرمایه‌گذاری در بخش‌های ترانزیتی، تجاری و گردشگری استان.
۱۲. توسعه مراکز علم و فناوری و شرکت‌های دانش بنیان
۱۳. بسط فعالیت‌های تجاری و استفاده حداکثری از ظرفیت‌های اقتصادی استان و توسعه و بهره‌برداری از انرژی‌های نو و پاک
۱۴. توسعه امکانات و زیرساخت‌های گردشگری شهری، ساحلی و ژئوتوریسم
۱۵. توسعه بخش آبرزی‌پروری، توسعه شیلات و ایجاد صنایع بسته‌بندی در استان

کتابنامه

الف) فارسی

۱. علی‌الحسابی، مهران؛ حسینی، سیدباقر و نسبی، فاطمه (۱۳۹۰). بررسی توسعه پایدار از دیدگاه اقتصادی و محیطی با تمرکز بر جایگاه مسکن (نمونه موردی: مسکن بافت قدیم شهر بوشهر، اقتصاد و توسعه منطقه ای (دانش و توسعه)، ۱ (۱) ۱۶۵-۱۵۲.
۲. سرایی، محمدحسین (۱۳۸۹). ارزیابی توسعه پایدار شهر بوشهر از منظر عوامل اجتماعی - اقتصادی با استفاده از شاخص EF، فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۷ (۵۰) ۸۱-۳۸.
۳. قدیری، محمود؛ سوگل ممسنی (۱۳۹۵). تحلیل تطبیقی شاخص‌های توسعه پایدار نواحی شهر بوشهر، فضای جغرافیایی، ۱۶ (۵۴) ۹۶-۶۹.
۴. عبداللهی، علی اصغر؛ مؤمنی، طاهره آزاد و شهدادپور، سمیرا (۱۳۹۴). توسعه پایدار گردشگری شهری با مدل SWOT (مطالعه موردی: شهر بوشهر)، همایش بین‌المللی توسعه و جغرافیا
۵. تقوایی، مسعود؛ طهماسبی پور، راضیه و نصرت مرادی هوسین. (۱۳۹۰). تعیین و تحلیل سطوح برخورداری شهرستان‌های استان بوشهر با استفاده از مدل اسکالوگرام، آمایش جغرافیایی فضا، ۱ (۲) ۷۴-۵۹.
۶. نشریه تقسیمات کشوری - وزارت کشور، تیرماه ۱۳۹۵

۷. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان بوشهر. (۱۳۹۷). گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان بوشهر، سازمان برنامه و بودجه کشور.
۸. هادینای، زهره و سلیمی، سمیه. (۱۳۸۹). نقش عوامل اقتصادی - ژئوپلیتیکی خلیج فارس بر روند جمعیت‌پذیری منطقه (موردشناسی: شهر بوشهر)، تهران: چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیادانان جهان اسلام.
۹. مختاری، غلامرضا؛ خانی‌زاده امیری، مجتبی و رضایی، محمدرضا (۱۳۹۶). جاذبه‌ها و ظرفیت‌های گردشگری ساحلی با تأکید بر نقش اقتصاد مقاومتی (مورد مطالعه: سواحل خلیج فارس، استان بوشهر، مطالعات فرهنگی و سیاسی خلیج فارس، ۴ (۱۳) ۹۸-۸۳.
۱۰. حاج آقامحمدی، علی. (۱۳۸۲). تحلیلی بر ساختار اجتماعی-اقتصادی جامعه صیادی استان بوشهر، اطلاعات جغرافیایی سپهر، ۱۲ (۴۵) ۵۳-۴۹.
۱۱. شادکامی، حسین (۱۳۹۸). صید و صیادی و تأثیرات آن در شکل‌گیری بنادر ساحلی (استان بوشهر)، بوشهر: اداره کل شیلات استان بوشهر.
۱۲. سازمان برنامه و بودجه کشور. (۱۳۹۸). شاخص‌های اهداف توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور (۱۳۹۰-۹۵)، تهران: نشر مرکز آمار ایران.
۱۳. سرطاوی، کهزاد و غلامیان، فاطمه (۱۳۸۳). گیاهان دارویی استان بوشهر، تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۲۰ (۲) ۲۲۷-۲۱۳.
۱۴. دوبرادران، سینا و محمدزاده، فردیس (۱۳۹۳). بررسی تأثیر آلاینده‌های صنایع نفت و گاز بر انسان و محیط زیست، طب جنوب، ۱ (۱۷) ۹۸-۸۵.
۱۵. کشمیری، سعید و دیگران (۱۳۹۷). بررسی آلودگی‌های زیست محیطی ناشی از گاز و پتروشیمی و آثار آن بر سلامت ساکنین منطقه عسلویه، پایتخت انرژی ایران: یک مطالعه مروری. پژوهشکده زیست، پزشکی خلیج فارس، ۲ (۲۱) ۱۸۵-۱۶۲.
۱۶. صادق‌پور، امیرحسین و جعفری، حمیدرضا. (۱۳۸۸). بررسی آثار زیست محیطی اجرای پروژه‌های نفتی در منطقه عسلویه. تهران: سمپوزیوم بین‌المللی مهندسی محیط زیست.
۱۷. زنگی آبادی، علی؛ احمدیان، مهدی؛ علیزاده، جابر و شاهسونی، محمدجاسم. (۱۳۹۲). تحلیل فضایی توسعه منطقه‌ای در استان بوشهر با بهره‌گیری تلفیقی از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۳ (۱۲) ۱۰-۱.
۱۸. اذانی، مهدی؛ ملکی، محمد و کریمی قطب‌آبادی، فضل‌الله. (۱۳۹۳). تحلیل فضایی شاخص‌های توسعه در سطح شهرستان‌های استان بوشهر. فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، ۳ (۱۰) ۸۴-۷۳.
۱۹. سجادی میان‌آب، زهرا؛ کلانتری، نصرالله و مظفری‌زاده، جابر. (۱۳۹۱). تأثیر آب شور خلیج فارس بر روی کیفیت آب زیرزمینی دشت عسلویه و تعیین منشأ آنومالی کلرید سدیم. فصلنامه سلامت و محیط زیست، ۵ (۱) ۷۶-۶۳.
۲۰. رضایی، مهران و صادق‌زاده، ذبیح‌الله. (۱۳۹۵). مقایسه روش‌های سنتی به مدرن (مطالعه موردی: شهر یاسوج). تهران: سومین کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نوین در علوم کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست.

۲۱. عندلیب، علیرضا. (۱۳۸۰). نظریه پایه و اصول آمایش مناطق مرزی جمهوری اسلامی ایران. تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (دافوس).
۲۲. خنیفر، حسین (۱۳۸۹)، درآمدی بر مفهوم آمایش سرزمین و کاربردهای آن در ایران، فصلنامه آمایش سرزمین، سال دوم، شماره دوم، بهار و تابستان، ص ۲۶-۵.
۲۳. رضا ارجمند، سید ابراهیم قلی زاده، علی سعیدی، (۱۳۹۵) تحلیل دفاعی - امنیتی آمایش مناطق مرزی با رویکرد پدافند غیرعامل (مطالعه موردی: بندر دیلم - جنوب خلیج تایبند)، فصلنامه امنیت پژوهی، ۱۵(۵۴)، ۱۲۷.
۲۴. عندلیب، ع و مطوف، ش. (۱۳۸۸). توسعه و امنیت در آمایش مناطق مرزی ایران. باغ نظر، ۶(۱۲)، ۵۷-۷۶.
۲۵. رستگار پناه، حسن. (۱۳۹۱). راهبردهای رسانه‌ای امنیت پایدار. فصلنامه آفاق امنیت ۵(۱۵)، -.
۲۶. بوزان، باری (۱۳۷۸): مناطق و قدرتها: ساختار امنیت بین‌الملل، ترجمه رحمن قهرمانپور، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی

ب) لاتین

References

1. Ali Al-Hesabi, Mehran; Hosseini, Seyed Baqer and relative, Fatemeh (2011). Investigating Sustainable Development from an Economic and Environmental Perspective with a Focus on Housing Status (Case Study: Housing in the Old Texture of Bushehr, Economics and Regional Development (Knowledge and Development), 1 (1) 165-152. (in Persian).
2. Sarai, Mohammad Hussein (2010). Assessing the sustainable development of Bushehr from the perspective of socio-economic factors using the EF index, Social Sciences Quarterly, 17 (50) 81-38. (in Persian).
3. Ghadiri, Mahmoud; Sogol Mamasani (2015). Comparative analysis of sustainable development indicators in Bushehr city, geographical space, 16 (54) 96-69. (in Persian).
4. Abdullahi, Ali Asghar; Momeni, Tahereh Azad and Shahdadjpour, Samira (2015). Sustainable development of urban tourism with swot model (Case study: Bushehr city), International Conference on Development and Geography. (in Persian).
5. Taqvaei, Massoud; Tahmasebipour, Razieh and Nosrat Moradi Hossein. (2011). Determining and analyzing the levels of enjoyment in the cities of Bushehr province using the scalogram model, geographical arrangement of space, 1 (2) 74-59. (in Persian).
6. Journal of Country Divisions - Ministry of Interior, July 2016
7. Bushehr Management and Planning Organization. (۲۰۱۸). Economic, social and cultural report of Bushehr province, the country's program and budget organization. (in Persian).
8. Hadina, Zohreh and Salimi, Somayeh. (1389). The Role of Economic-Geopolitical Factors in the Persian Gulf on the Population Population Trend (Case Study: Bushehr City), Tehran: Fourth International Congress of Geographers of the Islamic World. (in Persian).

9. Mokhtari, Gholamreza; Khanizadeh Amiri, Mojtaba and Rezaei, Mohammad Reza (2017). Attractions and capacities of coastal tourism with emphasis on the role of resistance economy (Case study: Persian Gulf coasts, Bushehr province, Persian Gulf cultural and political studies, 4 (13) 98-83. (in Persian).
10. Haj Agham Mohammadi, Ali (1382). An Analysis of the Socio-Economic Structure of Bushehr Fishing Society, Sepehr Geographical Information, 12 (45) 53-49. (in Persian).
11. Shadkami, Hossein (2009). Fishing and its effects on the formation of coastal ports (Bushehr province), Bushehr: General Department of Fisheries of Bushehr province. (in Persian).
12. Country Program and Budget Organization. (۱۳۹۸). Indicators of the country's economic, social and cultural development goals (2011-2016), Tehran: Statistics Center of Iran. (in Persian).
13. Sartawi, Kohzad and Gholamian, Fatemeh (2004). Medicinal plants of Bushehr province, Iranian Medicinal and Aromatic Plants Research, 20 (2) 227-213. (in Persian).
14. Do brothers, Sina and Mohammadzadeh, Ferdis (2014). Investigating the effect of pollutants in oil and gas industries on humans and the environment, Southern Medicine, 1 (17) 98-85. (in Persian).
15. Kashmiri, Saeed and others (1397). Investigation of environmental pollution caused by gas and petrochemicals and its effects on the health of residents of Assaluyeh region, the energy capital of Iran: a review study. Persian Gulf Biomedical Research Institute, 2 (21) 185-162. (in Persian).
16. Sadeghpour, Amir Hossein and Jafari, Hamid Reza. (1388). Investigating the environmental effects of oil projects in Assaluyeh region. Tehran: International Symposium on Environmental Engineering. (in Persian).
17. Zangiabadi, Ali; Ahmadian, Mehdi; Alizadeh, Jaber and Shahsoni, Mohammad Jasem. (۱۳۹۲). Spatial analysis of regional development in Bushehr province using a combination of multi-criteria decision making methods. Regional Planning Quarterly, 3 (12) 10-1. (in Persian).
18. Azani, Mehdi; Maleki, Mohammad and Karimi Qutbabadi, Fazlullah. (2014). Spatial analysis of development indicators in the cities of Bushehr province. Journal of Geography and Environmental Studies, 3 (10) 84-73. (in Persian).
19. Sajjadi Mianab, Zahra; Kalantari, Nasrullah and Mozaffarizadeh, Jaber. (۱۳۹۱). The effect of Persian Gulf saline water on groundwater quality in Assaluyeh plain and determining the origin of sodium chloride anomaly. Health and Environment Quarterly, 5 (1) 76-63. (in Persian).
20. Rezaei, Mehran and Sadeghzadeh, Zabihullah. (۱۳۹۵). Comparison of traditional to modern methods (Case study: Yasuj city). Tehran: Third International Conference on New Findings in Agricultural Sciences, Natural Resources and Environment. (in Persian).
21. Lee, S.I. (2000). Developing a bivariate spatial association measure: An integration of Pearson's r and Moran's I^* , Journal of geographical systems, 34, pp: 369-385